

NÂBÎ DİVÂNI'NDAKİ MANZUM HİKÂYELER

Poetic Stories in the Diwan of Nâbî

Osman ÜNLÜ*

ÖZET

Nâbî Divânı'ndaki mesneviler bölümünün son kısmında “makâle” başlığını taşıyan iki mesnevi bulunmaktadır. Bu iki mesnevide iki manzum hikâye yer almaktadır. Hayr-âbâd'ın dışında tahkiyeye dayalı başka bir eseri bulunmayan Nâbî'nin iki mesnevisi bu açıdan bakıldığında ayrı bir değer taşır. Mesnevilerden biri Hakîm Senâyî ile Külhânî-i Lâyhâr arasında geçen bir olayı ele alır. İkinci mesnevide de XVII. yüzyılın önemli bürokratlarından biri olan Ekmekçi-zâde Ahmet Paşa'nın hayatının gençlik dönemlerinde Edirne'de başına gelen bir olay ele alınmıştır.

Çalışmada, bu iki hikâye metni anlatı teknikleri açısından değerlendirilmiş, klâsik hikâyenin özellikleri ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca ikinci hikâyenin başka kaynaklarda yer alan şekilleri ile metinler arası bağlamda karşılaştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, hikâye, Hakîm Senâyî, Külhânî-i Lâyhâr, Ekmekçizâde Ahmet Paşa

ABSTRACT

In Diwan of Nâbî, there are two mathnavi that are entitled “makâle” in the last part of mathnavi. In these two mathnavi, there are two poetic stories. The two mathnavi of Nâbî who doesn't have a work based on fiction except for Khayr-âbâd, have an exceptional value in this respect. One of mathnavis is about an event between Hakeem Sanayi and Gyulkhani-i Lâykhâr. In the second mathnavi, an event that happened to Ekmekçi-zâde Ahmed Pasha, who was one of the important bureaucrat of XVIIth century, in his youth period in Edirne was handled.

In this study these two stories were evaluated in terms of their narrative technique and were compared with the features of classical story. In addition, a comparison was made among the versions of the second story in other sources in intertextual contexts.

Keywords: Nâbî, short story, Hakeem Sanayi, Gyulkhani-i Lâykhâr, Ekmekçizâde Ahmed Pasha

Bir edebî tür olarak hikâye Türk edebiyatının çeşitli dönemlerinde ve değişik eserlerde farklı isimlerle yer almıştır. Örneğin bu tür, Dede Korkut hikâyelerinde “boy” olarak yer alır. Aynı metinlerde hikâye anlatmak da “boy boylamak” olarak adlandırılmıştır. Arapçada da hikâye kelimesi ile eş veya yakın anlamlı pek çok kelime bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmıyla Türkçe eserlerde de karşılaşmaktadır. Bu kelimelerin başında “kıssa” yer almaktadır. Kıssa kelimesi Türk edebiyatında hikâye yerine ve daha çok dinî nitelikli hikâyeler, özellikle peygamber hikâyeleri için yaygın

*Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, osman.unlu@cbu.edu.tr

bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca megâzi (gazavatnâmeler), semîr (esmâr, gece hikâyeleri), mesel (emsâl, Türkçede masal), makâme (bir vaaz veya hutbe havasında anlatılan dinî hikâyeler), hurâfe, ustûre, lâtife, nâdire, târih, destân, efsâne, sergüzeşt kelimeleri Türkçe metinlerde hikâye karşılığında çokça kullanılmıştır (Ayrıntılar için bkz. Yağcı, 2002, s. 148-149)

Klâsik Türk edebiyatında hikâyelerin yer aldığı eserlerin başında külliyyatlar gelmektedir. Gerek *Bedâyiü'l-âsâr*, *Nihâlistân* veya *Acâibü'l-meâsir ve Garâibü'n-nevâdir* gibi adlandırılmış eserler gerekse sadece “*Külliyyât-ı Hikâyât*” veya “*Hikâyât*”, “*Rivâyât*” gibi genel adlandırmaların kullanıldığı eserler sayıca çok fazla olmasına rağmen hala neredeyse el değmemiş olarak kütüphanelerde durmaktadır. Hikâye külliyyatlarının yanı sıra Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr* adlı mesnevisi ve onun yapısında yazılan mesnevilerde de hikâye örnekleri bulunmaktadır. Bu metin yapısında önce makale/ıkd/ravza/sohbet/nefha gibi adlar taşıyan bir nasihat bölümü vardır. Bu bölümde şair bir konuyla ilgili çeşitli öğüt ve nasihatlerde bulunur. Arkasından konuyla ilgili dinî, tasavvufî veya ahlakî bir olayın yer aldığı hikâye/destan adını taşıyan bir bölüm verilir (Aksoyak, 2003, s. 97). Buradaki metinler de tek başlarına değerlendirildiğinde küçük birer hikâye özelliği taşımaktadır. Bunlar, gelenekte yaşayan hikâyeler olduğu kadar orijinal ve te'lif özelliği gösteren hikâyeler de olabilmektedir. Mesnevilerin yanı sıra divanlarda da manzum hikâyelere rastlanmaktadır. Bu konuda en bilinen örnekler Nedim'in kasideleridir. Bazı kasidelerini neredeyse birer kısa manzum hikâye olarak kullanan Nedim, bilim insanlarıncâ edebiyatımızda yeni bir çılgır açmış şair olarak değerlendirilmiştir¹. Hatta Nedim'in bu kasidelerden birinin sadece nesib ve girizgâhtan oluşması da dikkat çekici bulunmuştur. Bu konuda çalışmalar yapan Tunca Kortantamer, onu Türk hikâyeciliğinin ilk büyük isimleri arasında saymak gerektiğini söyler. (1993, s. 412) Bunun yanında divanlardaki bazı gazellerin de hikâye özelliği gösterdiği bilinmektedir. Bunların içinde en tanınanı da yine Nedim'in “var içinde” redifli gazelidir (Macit, 1997, s. 349-350). Beş beyitlik bu gazelde şair bir gecede olup biten bir olayı özetlemiş, vakayı bir gazelin sınırları içine sıkıştırmayı başarmıştır. Yine Nedim'in ünlü Sad'âbâd şarkısı da böyle bir kurguyla kaleme alınmıştır (Macit, 1997, s. 264).

Divânlarda çeşitli nazım şekilleriyle manzum hikâyelere yer verilmesinin bir örneği de bu yazının konusunu oluşturan Nâbî'de bulunmaktadır. Klâsik dönem edebiyatımızın önemli şair ve nâsirlerinden biri olan Nâbî'nin divanındaki mesneviler bölümünde yer alan iki manzum hikâye şimdiye kadar bilim insanlarının pek dikkatini çekmemiştir. Bu hikâyeler, Nâbî'nin eserleri üzerine araştırma yapanlardan sadece Ali Fuat Bilkân tarafından “Nâbî'nin mesnevilerinden ikisi “manzum hikâye” niteliğindedir” ifadeleriyle kısaca bahsedilmiştir (Bilkân, 1997, s. XXVIII). Nâbî'nin uzun bir hikâye hatta roman olarak nitelendirilebilecek olan *Hayr-âbâd*'ı dışında yayımlanan diğer eserleri olan *Hayriyye*, *Tuhfetü'l-haremeyn* ve *Kamaniçe Fetih*-

¹ Nedim'in söz konusu kasideleri için Tunca Kortantamer ve Hasibe Mazıoğlu'nun çalışmalarına bakılabilir. (Kortantamer, Tunca (1993). “Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler,” (s. 337-390); “Nedim'in Küçük Manzum Hikâyeleri,” (s. 391-412) *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri-I*, Akçağ Yayınları, Ankara; Mengi, Mine (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara)

nâmesi'nde hikâye olarak değerlendirilebilecek başka bir metnin bulunmaması bu makalede incelenen iki mesneviyi daha değerli kılmıştır.

Hikâyelerden ilki Hakîm Senâyî² ile Külhânî-i Lâyhâr'ın karşılaşmalarını konu edinmektedir (Bilkan, 1997, s. 434-443). Hikâyenin adının nüshalarda “makale”, “hikâyet” ve “menâkıb” olarak geçmesi, yukarıda da değinildiği gibi bu edebî türün adlandırılmasındaki çeşitliliğin bir sonucudur³. Nâbî, Halep'te yaşadığı yıllarda, Halep Valisi olan Silahtar-zâde İbrahim Paşa ile aynı sohbet meclisindedir. Sohbet edilirken konu döner dolaşır marifete ve Atâyî'nin *Hamse*'sine gelir. Onun *Hamse*'sinin lezzeti anılır ve bir *Hamse* nüshası meclise getirilir. Eserden tefe'ül edilir ve “vak'a-i meczûb-ı mest” hikâyesi çıkar⁴. Bu hikâye okununca Nâbî, bu tür hikâyelerden bende de vardır, bunların birini size anlatayım diyerek konuya girer. Bu hikâye de benden *Hamse*'ye haşiye olsun, der. Nâbî'nin bu sözleri, bu hikâyenin bazı hamse nüshalarının kenarına yazılmasının sebebidir⁵:

Arsa-i sohbetde küme-yi zebân
Vâdi-i irfâna çevürdi inân

Devr iderek subha-i rengîn-medâr
İtdi Atâyî eserinde karâr

Rişte-i sohbet bulıcak imtidâd
Hamsesinün lezzeti olındı yâd

Genc-i kitâbı arasında meğer
Var idi bir nüsha-i pâkîzeter

² Hakîm Senâyî, (464/1071-525/1131) İran'ın ilk mutasavvıf şairi sayılır. Ondan önce tasavvuf alanında onun şiirleri kadar açık, akıcı ve mükemmel şiir söylenmemiştir. Kendisinden sonra gelen Feridüddin-i Attâr, Mevlânâ, Sâdi-i Şirazi gibi büyük şairler ondan etkilenmiştir. Nizâmî, *Mahzenü'l-esrâr*'ı kaleme alırken Senâyî'nin *Hadikatü'l-hakika*'sını göz önünde bulundurmıştır. (Ayrıntılar için bkz. Savi, 2009, s. 502-503)

³ Hikâyenin başlığı çeşitli nüshalarda şu şekilde verilmektedir: “Makâle Der-şân-ı Hakîm Senâyî Kaddesa'llahu Sırrehu'l-azîz”, Hikâyet-i Mesnevî-i Hakîm Senâyî Berây-ı Kenâr-kerden-i Hamse-i Atâyî”, Zikr-i Menâkıb-ı Lâyhâre-i Gülhâniyyü'l-meczûb”.

⁴ Bu hikâye *Nefhatü'l-ehâr* mesnevisinin sekizinci nefhasında yer almaktadır. Bu nefhada Atâyî, dinde gösterişe kapılanlara ve zühdü ile mağrur olanlara seslenir. Çıkış noktasının şeriat olması gerektiğini söyler. Allah'ın pek çok gizli ibadet edeni olduğunu hatırlatır. Bunlar dışta sarhoş, perişan görünüşlü rindler olabilir. Bu dış görünüşün ardına saklanmış olabilirler. Atâyî, bu durumla ilgili kendi başından geçmiş bir vakanın olduğunu söyler ve hikâyeyi anlatmaya başlar. Kendisi bilge, ermiş; ama dış görünüşü perişan, meyhane köşesinde sarhoş bir rind vardır. İki kişinin birçok kötülüğüne uğrayan Atâyî, dostlarından özde nasıl bir kişi olduğunu duyduğundan yardım istemek için ona gider. Onu meyhane köşesinde bir eski hasır üstünde bulur. Rind onu önce savmak istese de Atâyî durumu anlatınca öfkesini tutamaz, hasırından iki tel alır, parçalar, atar. Atâyî'ye kurtuluş müjdesi verir. Atâyî elini öper, gider. Üç güne kalmadan düşmanların ikisi de ölür. (Kortantamer, 1997, s. 188; Kuzubaş, 2005, s. 179-186)

⁵ Hikâyenin bazı nüshalarda “*Hikâyet-i Mesnevî-i Hakîm Senâyî Berây-ı Kenâr-kerden-i Hamse-i Atâyî*” başlığını taşıması, onun bazı *Hamse* nüshalarına derkenar olarak yazıldığını gösterir.

Emr idüp ihzârına anun hemân
Geldüğü dem açdı tefe''ül-künân

Safha-i ûlâsına urdukda dest
Çıkdı hemân vak'a-i meczûb-ı mest

Gelmeğın ol vâkı'a bî-kem ü kâst
Nâzım-ı te'lif-i Atâyî'ye râst

İkisine birden idüp i'tikâd
Eylediler hayr du'â ile yâd

Bende dahı olmağ ile sâbıkâ
Böyle nice vak'a-i ibret-nümâ

Birisini bende idüp der-miyân
Eyleyicek rişte-güzâr-ı zebân

Zevk idüp ol âsaf-ı âlî-makâm
Didi n'ola eylesenüz iltizâm

İtse bu mahbûbe-i şîrîn-me'âl
Câme-i manzûmede gunc u delâl

Eyler idüm eylese arz-ı 'izâr
Hâşiye-i Hamse'ye zîb-i kenâr

Hamse'ye virürdi bu rengîn-güher
Hâtem-i elmâs kadar zîb ü fer

Nâbî, daha sonra

Kıssa-güzâr-ı kalem-i hoş-edâ
Eyledi bu şîve ile ibtidâ

beytiyle konuya girer. Gazneli Sultan Mahmud'un nedimi olan Senâyî'nin meziyetlerini anlatır. Onun hikmet bilgisi karşısında Aristo aciz kalmıştır. O, ömrünü ilim öğrenmekle geçirmiş ve sonunda bu ilimlerde üstad olmuştur. Uyku aralarına girmese sultan onu bir an bile yanından ayırmaz. Sohbeta sabah namazında başlayıp gece yarılarında kadar devam ederler:

Var idi bezminde anun bir nedîm
Nâmı Senâyî vü mîzâcî Hakîm

Olmış idi bahr-i fûnûn içre nûn
Hikmet-i tab'ında Aristo zebun

Ömrin idüp sarf-i husûl-ı ulûm
Olmış idi hâce-i ilm-i rûsum

Bir nefes itmezdi anı şâh dûr
Aralığa girmese hâb u huzur

Subh namâzında gelip sohbe
Nîm-şebân varur idi râhata

Senâyî, her zaman olduğu gibi bir sabah katırına binip sultanın sarayına doğru yola çıkar. Bineği, bir külhanın önünde durur. Uşağı ile ne kadar uğraşsa da katırı yerinden hareket ettiremezler. Senâyî, bineğinden iner ve onun ayaklarının dizlerine kadar yere battığını görür. Ne yapacağını düşünürken külhanın kapısından içeriye bakar. Sıcak, kötü koku ve tezek dumanı içinde İsa bakışlı birinin oturduğunu görür. Bu hiç ayık olmayan sarhoşun adı Külhânî-i Lâyhâr'dır. Nâbî, bundan sonra Külhanî hakkında bilgi verir.

Mest-i harâbâtî-i nâ-hûşyâr
Nâmı anun Gülhânî-i Lây-hâr⁶

Dâ'ire-i akldan olmuşdı güm
Ana gıdâ olmuş idi lây-ı hum

Hum dibine irkilicek mühmelât
Ana virürlerdi berây-ı zekât

Rûz u şeb ol mest-i melâmet-zede
İtmiş idi gülhânı işret-kede

Gülhâna kanda yakışur nukl u câm
Köhne sıfâl ile çekerdi müdâm

⁶ Külhân kelimesinin aslı "gülhân"dır. Gül, ateş koru anlamına da gelmektedir. "Hân" da ev anlamındadır. Buna göre gülhân, ateş evi, ateş yanan ev demektir. Modern Türkçede bu, külhân olarak telaffuz edilmektedir ve kelime Türkçeye bu şekilde yerleşmiştir. Ancak Redhouse gibi modern zamana yakın kaynaklar bu kelimeyi "gülhân" olarak okumuşlardır. Bu makalede kelimenin modern Türkçede yerleştiği şekilde "külhân" olarak kullanımı tercih edilmiştir. Ancak orijinal metinlerde kelimenin aslı okunuşu tercih edilmiştir. Bu tercih, aynı zamanda metnin neşrinde de kullanılmıştır. (Redhouse, 1890, s. 1562; Onay, 1993, s. 269)

Külhanın dışında Senâyî'yi çaresiz bir şekilde beklerken gören Külhânî-i Lâyhâr, külhancıya “Sultan Mahmud’un rağmına bir çanak doldur da içelim” diye seslenir. Külhancı da ona “şarabın hoş olmayan tortusunu iç, zevkini gör ve sessiz ol. O padişah ârif ve gazidir, söylediğin bu sözlere layık değildir” der. Külhânî-i Lâyhâr da gülererek “bu sır senin anladığın gibi değildir, insafı olan nefesine esir olmaz ve bu alçak dünyaya bulaşmaz. Eğer akli olsaydı, dünyanın yükünden geçerdi” der. Sonra da “ayağı bağlı Senâyî Bey’in rağmına bir daha getir, içelim” der. Külhancı yine “o (Senâyî) âlim ve fazıl, doğruluk sahibidir, bu tür sözlere layık değildir, cür’et etme” der. Külhânî yine gülererek “o habersiz, âlim ve fazıl mıdır? O, dünya için kendi gibi yardıma ihtiyacı olandan yardım talep eder. Allah’ın izni olmadan aciz mahlûkun elinden ne gelir. Gölgenin sahibi yardım etmeyince o ne iyilik ne de kötülük yapabilir? Git sor bakalım o da fazlını itiraf edebilir mi?” der. Külhancı da “ben onu nerede bulayım, onun eteği nerede ele gelir?” diye sorar. Külhânî-i Lâyhâr da “ara, o uzakta değildir, ümitsizce külhanın önünde oturmaktadır” der. Külhancı, külhanın kapısını açıp çıktığında titreyen, ayakları birbirine dolaşmış, rahatı bozulmuş ve bedeni donmuş Senâyî'yi görür. Bu sırada Külhânî-i Lâyhâr, “gel içeri gir” diye hitap eder. Senâyî'nin ayağı zeminin bağından kurtulup huzura gelir ve alnını toprağa koyar. O feyz sakisi eline hayat kadehini verir. Senâyî onu alıp içtiğinde damla iken deniz olup dalgalanmaya başlar. Üzerindeki elbiseleri yere atıp onun varlığının denizinde boğulur. Bundan sonra dünyadan uzak durmuş ve Allah’a yaklaşmıştır.

Kendü olup vâsıl-ı câh-ı azîm
Eyledi ihyâ nicesin ol Hakîm

Nâbî, bundan sonra Mevlânâ'nın *Mesnevi*'de Senâyî'nin birçok sözüne yer verdiğini anlatır. Mevlânâ bu sözleri de onun “*Hadika*”⁷ adlı kitabından almıştır. Bu, o azizin temiz eseri ve idrak sahasının bir ürünüdür. İşte olgun ve kâmil insanlar nazarlarıyla koruğu üzüm haline getirir, feyziyle taşı Yemen akiki, damlayı da Aden incisi yapar. Allah işlere ve şekillere bakmaz; parlak, değerli gönüller onun baktığı yerlerdir. Meyhanede perişan görünenler genelde kemal zirvesinde otururlar. Görünen işlere bakma, halinin içine nazar et. İşin sırrı kabukta değil içindedir. İtibar görünüşte değil iç görünüştedir. Ayıplama dudağını sakın oynatma, onları inkârdan sakın. Gönül rahatlığı ise cübbe ve sarıkla olmaz:

Nakşî ider nâ'il-i evc-i kemâl
Bürke-i çirk-âbeyi havz-i zülâl

Hak amel ü sûrete itmez nazar

⁷ Tam adı *Hadikatü'l-hakika ve Şeriatü'l-tarika* olup İran edebiyatında yazılan ilk önemli tasavvufî mesnevidir. Mevlânâ, çok beğendiği ve *Mesnevi*'sinde bazı konularını iktibas ettiği esere *İlâhî-nâme* adını vermiştir. On bin beyitlik bir mesnevi olan eser tevhid, na't, aklın sıfatı, ilmin fazileti, gaflet, felek ve burçların tasviri, hikmet, atasözleri, aşk, kendinden önceki şair ve yazarların eserleri gibi konularla Behram Şah, vezirleri ve kadınlarının övgülerini ihtiva eden on bölümden meydana gelir. (Ayrıntılar için bkz. Öztürk, 1997, s. 20)

Manzar-ı Hakdur dil-i rûşen-güher

Ekser olur zirve-nişîn-i kemâl
Öyle harâbâtî-i âşüfte-hâl

İtme nazar zâhir-i ef'âline
Eyle nigeş bâtın-ı ahvâline

Kışrda yok mağzdadur sırr-ı kâr
Sîretedür sûrete yok i'tibâr

Eyleme zinhâr leb-i ta'nı bâz
Anları inkârdan it ihtirâz

Ana gerekdür di-i rûşen-revân
Cübbe vü destâr ile olmaz hemân

Bu hikâyede “mizâcı hakîm” ve “hikmet-i tab'ında Aristo zebûn” Senâyî'nin Külhânî-i Lâyhâr ile karşılaşmasıyla hikmetten irfana giden yolculuğu anlatılmış ve irfanın hikmetle kıyası yapılmıştır. Hikâyenin yazılış/anlatılış sebebi de bir dost meclisinde sözün dönüp dolaşıp irfan ve marifete gelmesidir. Marifetin hikmetten üstün olduğuna dair olan önce Atâyî'nin hikâyesi sonrasında da Nâbî'nin anlattığı hikâye onun konuya bakışının bir sonucudur.

Edebî olarak bakıldığında olay bir dost meclisiyle başlar. Bir konu üzerinde konuşulmaktadır ve arkasından bu konuyla ilgili bir hikâye de anlatılmıştır. Bu hikâye üzerine konuyu destekleyici bir hikâye anlatan Nâbî'nin hikmetin karşısında ve marifetin yanında olduğu anlaşılmaktadır. Türk Edebiyatında hikemî şiirin en büyük temsilcisi (Mengi, 1991, s. 131) olarak görülen Nâbî'nin *Hayriyye*'den alınan

Hikmet ü felsefeden eyle hazer

Evlîyâ nüshasına eyle nazar (Kaplan, 2008, s. 201)

beytinde oğluna hikmet ve felsefeden sakınmasını öğütlemesi ve söz konusu hikâyedeki tavrının burada da devam etmesi dikkat çekicidir⁸.

Nâbî'nin bu hikâyesinin ana teması, Hakîm Senâyî'nin Külhânî-i Lâyhâr'ı tanıdıktan sonra hikmetten marifete yönelmesidir. Bu nedenle hikâyenin ana kahramanı Hakîm Senâyî'dir. Nâbî, 101 beyit uzunluğundaki hikâyenin 32-92. beyitlerini hikâyenin ana metnine ayırmıştır. Bu bölümde Hakîm Senâyî'nin ruh özellikleri ve geçirdiği değişimler kolaylıkla takip edilebilmektedir. Nâbî, hikâyeye Hakîm Senâyî'yi tanıtarak başlar. Onun Gazneli Mahmud'a ne kadar yakın olduğunu, ne tür ilimler tahsil ettiğini örneklerle okuyucusuna aktarır. Daha sonra asıl hikâyeye başlar. Senâyî, bir gün bineğine binmiş, şahın sarayına doğru yol alırken katır bir külhanın önünde kalır. Bu,

⁸ Nâbî'nin oğluna olan bu tavsiyesi değerlendirmeye muhtaç görünmektedir. Nâbî'nin bu yaklaşımı, XVII. yüzyıl Osmanlı'sında özellikle pozitif ilimler ve felsefenin yasaklanmasıyla ilişkilendirilebilir. (Ayrıntılar için bkz. Bilkan, 2002, s. 56-62)

Hakîm Senâyî'nin hayatının dönüm noktası olur. Hakîm Senâyî'nin buradaki çaresizliğini Nâbî şu beyitlerle anlatır:

Ester için kalbi olurken hazîn
Kendü dahî oldı esîr-i zemîn

Aynı ile oldı nişân-dih dıraht
Oldı dü-pâyı güzerân hâke saht

Dest-hoş-ı hayret iken nâ-gehân
Çeşmine oldı der-i gülhân 'ıyân

Olayın sonunda ise Külhânî-i Lâyhâr'ın sunduğu çanaktaki şarabı içen Hakîm Senâyî bambaşka bir insan haline gelir:

Nâ-geh olup reste-i kayd-ı zemîn
Geldi huzûra kodı hâke cebîn

Eyleyüp ol sâkî-i feyz-iltifât
Sundı hemân destine câm-ı hayât

Aldı Senâyî anı çün itdi nûş
Katre iken bahr olup itdi hurûş

Yek-ser idüp hal' -i libâs-ı sıfât
Oldı garîk-i yem-i envâr-ı zât

Resm-i ena'iyeti olup hebâ
Buldı o bî-çâre bekâ der-fenâ

Merd-i harâbâtdan aldı nazar
Eyledi nüh tâk-ı sipihri güzer

Oldı misâl-i meh-i müşgîn-nikâb
Garka-i nûr-ı kerem-i âftâb

Urdı mîs-i nefsi bir kîmiyâ
İtdi zerin sikke-i şâha sezâ

Oldı çü ma'bûdı ile âşinâ
Kalmadı Mahmûd'a zamîrinde câ

Bundan sonra o büyük yolun (marifet yolunun) yolcusu olan Hakîm Senâyî, birçoklarına hayat verir. *Hadîka* adlı bir eser meydana getirir. Mevlana da onun birçok sözünü *Mesnevî*'sine inci gibi dizmiştir.

Türk edebiyatında daha çok Nâîlî'nin bir gazelinde geçen

Tarîk-i fâkada hem-kefş olup Senâ'îye
Cenâb-ı Külhânî-i Lâyhâra dek gideriz (İpekten, 1990, s. 227)

beytiyle bilinen bu iki tasavvufî şahsiyetin Türk şiirinde kullanımı pek yaygın değildir. Kaynaklarda bu iki şahsiyetin birlikte Nâîlî'den başka Hersekli Arif Hikmet, Yenişehirli Belîğ, Seyyid Vehbî, Halîm Giray'ın birer beyti örnek verilmiştir (Pala, 1998, s. 250; Onay, 1993, s. 271). Bu olayın Türk edebiyatında bir bütün olarak ilk defa Nâbî'nin bu hikâyesinde ele alındığı söylenebilir. Çünkü bu şahsiyetler hakkında kaynaklarda genellikle çok kısa bilgiler verilmiştir. Hatta Külhânî, Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırladığı *İslam Ansiklopedisi*'nde hiç yer almamıştır. Mevlânâ'nın Senâ'î'yi birkaç yerde zikretmesine ve ondan bazı beyitler almasına rağmen Külhânî'den hiç bahsetmemesi önemlidir. Annemarie Schimmel, Senâ'î ile ilgili bilgi verirken hayatının bir döneminde tasavvufa yöneldiğini anlatır. Bu yönelmesiyle ilgili “etkileyici bir hikâye anlatılırsa da bu tutumundaki değişikliğin asıl nedeni açık değildir” sözleriyle makale konusu hikâyede anılan olayın çok yaygın bilinmediği ve bu olaya çok itibar edilmediği yorumunu da yapmaktadır. (Schimmel, 2001, s. 295) Bu konuda en ayrıntılı bilgileri aktaran Ahmet Talat Onay, bu bilgiler için Nâbî'nin ele alınan şiirini kaynak olarak aldığı belirtmiştir. (Onay, 1993, s. 270-271) Buradan, konunun Türk edebiyatında ilk olarak Nâbî tarafından işlendiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak buna da ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

Nâbî Divânı'ndaki ikinci hikâyeye “makale-i diğەر” başlığını taşımaktadır. (Bilkan, 1997, s. 443-449) Bu hikâyenin başında Nâbî, Edirne'de yaşayan dört kişinin başlarından geçen bir olayı anlatacağını söyler. Bu dört kişi rind, zarif ve hoş meşreptir. Hikâyede kahramanların meslekleri ve meşreplerinin yanı sıra isimleri de açıkça verilmektedir:

Edrene'de çâr harîf-i latîf
Zübde-i hoş-meşreb ü rind ü zarîf

Her birisi bende-i dergâh-ı şâh
Kimi silâhdâr idi kimi sipâh

Bâdeye meşrepleri meyyâl idi
Anlara mey nuhbe-i âmâl idi

İsm ile Mîrîm Çelebî birisi
Nâm ile Bâkî Çelebî birisi

Biri Süleymân biri Ahmed Ağa
Her birisi nâzîk ü şîrîn-edâ

Bunlardan Ahmed Ağa diğەرlerinden hemen ayrılmaktadır. Bu dört adam ulufe vakitleri yaklaşınca ulufelerini almak üzere hep birlikte İstanbul'a doğru yola çıkarlar. İstanbul

ise herkesin ne arıyorsa onu bulduğu bir şehirdir. Burada sabah akşam işrete başlarlar ve bunun için Galata'daki bir meyhaneyi seçerler. Daha ulufeyi almadan küpün dibinde kendilerine iş bulurlar. Bunlar içmeye devam ederken derviş hırkalı biri ortaya çıkar:

Bunlar iderken bir siyâk üzre nûş
Anda zuhûr eyledi bir hırka-pûş

Aşk ola yârân diyerek nâ-gehân
Bezme yakın bir yire çökdi hemân

Ârzû-yı sâğar ile ditrer el
Çâre ne meyhâneci almaz gazel

Ne meze vü ne mey ü ne nânı var
Eşk-i tahassür dil-i büryânı var

Zâhir olup merhamet ihvândan
Virdiler ana meze vü nândan

Bâde-fürûşa dahı idüp hitâb
İçdüğü denlü didiler vir şarâb

Nâ'il olup kâmina ol bî-ijem
Eyledi peymâne ile def'-i gam

Hâtime-i bezme dek ol sîne-rîş
Anlarun ihsânı ile itdi ıyş

Söylemeyüp kimseye kat'â kelâm
Bâdeyi hâmûş çekerdî müdâm

Ertesi günü o adam yine gelir ve yanlarında keyif sürmeye devam eder. Bu hal birkaç gün daha devam eder. Bir gün o divane dile gelip bu dört adama hitap eder:

Didi ki ey zümre-i sâff-nihâd
Lutfunuzu eylesün Allâh ziyâd

Çok görüp ihsânunuz in'âmunuz
Çok yidükiçdük mey-i gül-fâmunuz

Oldı aramızda hukûk üstüvâr
İtdi bizi ni'metünüz şermsâr

Biz de size eyleyelüm bir nefes

Hâsıl ola her ne ise mültemes

Şimdi güşâde der-i lutf-ı Hudâ
Fırsatı fevt itmeyüp eylen recâ

Kalmadı dergâh-ı İlâhî'de sed
Şimdi urılmaz talebe dest-i red

Oradakiler dervişin bu sözlerini duyunca gülmeye başlarlar. Derviş sarhoş olunca kerametlere başladı diyerek dalga geçerler. Lakin Ahmed Ağa dervişe inanır, dervişe itimat etsek ne olur, isteyelim belki Allah nefes verir de istediklerimiz can bulur, der. Arkadaşları da Ahmed Ağa'nın bu sözlerinden sonra sırayla birer arzularını söylerler. Süleyman, Sultan Selim Camii'nde tevliyet⁹ ister. Mîrîm, Edirne şehrinde ihtisap¹⁰ ister. Bâkî de kırk bin çil altın ister. Bu arzuların hepsini kabul eden derviş en son Ahmed Ağa'ya dönerek "sen bunlar gibi olma, ona göre Allah'tan bir şey iste" der.

Nevbet-i hâhiş gelicek Ahmed'e
Ana hitâb itdi bu gûne Dede

Ahmed Ağa olma sakın dîn-himem
Sen dahı bunlar gibi ey muhterem

Öyle murâd eyle Hudâ'dan recâ
Ola niyâz itmeğe bâri sezâ

İt kerem-i Hakdan ümîd-i sûtürg
Birdür o dergâhda hurd u büzürg

Gâlib olup lîk tahayyür ana
Hâtırına gelmedi bir müdde'â

Didi ki ey zinde-dil ü ü zinde-cân
Bende temeyyüz talebe yok tüvân

Hâtıruma gelmedi bir mültemes

⁹ Vakıf işine bakmak vazifesi yerine kullanılır bir tabirdir. Vazife münasebetiyle berat verilir ve verilen berata "tevliyet berati" denilirdi. Velayet maddesinden gelmektedir. Bu manada "nezaret" de kullanılmıştır. Vakfiyelerde geçer. (Pakalın, III, 1983, s. 484-485)

¹⁰ Muhtesip veya ihtisap ağası belediye işleriyle meşgul bir memurdur. Yalnız aralarında şu fark vardır: Kadı bir davada ancak beyyine ile hükmettiği halde muhtesip delil ve ispat istemeksizin örfî ve idarî bir surette de hükmedebilirdi. Bir de kadı, mülkiye ve belediye işlerinin hemen hepsiyle beraber asayiş ve inzibata da muhtesip, bilhassa Osmanlı teşkilatında, yalnız belediye zabıtası ile meşgul olurdu. İhtisap ağası bu gibi hususatta adeta kadı'nın icra memuru sayılırdı. (Daha fazla bilgi için Pakalın, II, 1983, s. 40-43)

Himmetüne layıkın eyle nefes

Cûş idüp ol mest-i şarâb-ı tahûr
Eyledi bu nutk lebinden zuhur

Nâmunı nâm-ı pederünle müdâm
Nâm-ı hidiv ü peder ile tamâm

Eylesin safhaya nakş u nigâr
Bu nefesüm oldu sana yâdigâr

Derviş bu sözlerden sonra oradakilere veda eder, Hızır gibi ortadan kaybolur. Bu dört arkadaş eğlenerek, gülerек o gece İstanbul'a dönerler. Bunların arzu ettikleri hayaller gözlerine imkânsız gibi görünürken birer birer istediklerine sahip olurlar:

Zâhir olup Mirîm'e ednâ sebeb
Matlabına buldu zafer bî-ta'ab

Düşdi Sülemân'a da bir râh-ber
Buldu suhûletle murâda zafer

Bâkî'ye de tâli' olup yâveri
Oldı az eyyâmı baş defterî

Tâ ana dek kim zer-i kâmilü'l-ıyâr
Bulduğı sâ'at aded-i çil-hezâr

Nâ-geh olup sadme-hor-ı çerh-i dîn
Oldı çerh-i azlde zâr u zebun

Ahmed'e de bahtı idüp yâveri
Oldı vezâretle o da defterî

Bunlardan Ahmed'in müddeti uzun olup, Sultan I. Ahmed'in iltifat ettiği ve güvendiği biri haline gelir. Bu baş defterdar, Ekmekçi-zade adıyla şöhret bulur ve bütün bu zenginlikler o yolcunun eseridir diyerek bu olayı herkese anlatır:

Rükni olup devlet-i Hân-ı Ahmed'ün
Mültefitiydi o şeh-i emcedün

Zâ'id olup şöhreti eslâfdan
Nice eserler kodı evkâfdan

Buldı ol ser-defter-i âlî-vakâr

Zâde-i Etmekçi ile iştiâr

Kendinün ismiyle çü ism-i peder
Düşmiş idi dâver ile ser-be-ser

Çekdüği dem emr ü berâta nişân
Eyleyüp ol meclisi hatır-nişân

Dirdi hep ol sâlikün âsârıdur
Mâ-hasal-ı gevher-i güftârıdur

Nâbî'nin mesnevi nazım şekliyle kaleme alarak aktardığı bu olay, başka kaynaklarda da geçmektedir. Olayın dört kahramanından biri olan Bâkî Efendi, *Sicill-i Osmânî*'de ayrıntılı bir şekilde verilir. Nâbî'nin anlattığı olaya da genel hatlarıyla yer verilir:

“Edirne’de Ekmekçizâde ve başka birkaç dost bir yerde bulunurken bunlara yakın oturan bir dervişe ikramda bulunmuşlar. Bir gün bu derviş: “Yahu biz gidiyoruz, dileyiniz” deyince toplantıda bulunanlardan her biri bir şey istemiş, bu da kırk bin altunum olsa yetişir” demiştir. Derviş, Ekmekçizâde’ye hitaben: “Sen gönlünü yüksek tut, ism-i hümâyûna sah çek” demekle bunlar gülüşmüşlerdi. Zamanla orada bulunanların istekleri yerine gelmiş ve bu zat da ne vakit kırk bin altına mâlik olduysa kaza ve beladan kurtulamamıştır. Ekmekçizâde ise 12 sene I.Ahmed’e defterdar olarak sah çekmiştir. (Mehmed Süreyya, 1996, s. 355-356)

Kâtip Çelebi, *Fezleke*’de Etmekçizâde’ye geniş yer verir. Nâbî’nin anlattığı olayı da nakleden Kâtip Çelebi’de olay ana hatlarıyla aynı olmakla beraber mekân ve şahıslarla ilgili önemli farklar bulunmaktadır. Söz konusu olay *Fezleke*’de şu şekilde geçmektedir:

Ahmed Paşa Edirneli bir sipahi iken yârânı beyninde kerem ü sehâ ile iştiâr bulup ba’dehu dünyâ ana musahhar olmuşıdi. Kuvvet-i baht u tâli’ ile kendüye hasm-ı cân olan Mezbele Turpu Mahmud Paşa ve Burhan Efendi ve Nasuh Paşa ve gayrı ser-nigûn olup bu denli yıl istiklâl üzre defterdârlıkda teferrüd itmişıdi. Sipâhîliği hâlinde kendü ile hem-kadeh olan Zübde Bey ve Baki Paşa ve Mirim Çelebi ve Sinan Beyzâde ve bunlar emsâli kimseler her gün ‘iş ü işret iderken mîr-i meclis Ahmed Paşa idi. Zübde Bey’den menkuldür ki, bir gün zikr olunan yârân meyhânede otururken birkaç gün idi, Mevlevî kıyâfetinde bir harâbâtî derviş yalnız meyhâneye gelüp na’li yok bir vakıyye bâde önüne koyup içerken Ahmed Paşa anı görüp her gün bir tabak ba’zı ni’met gönderüp şarâb akçasın virirdi. İttifâk bir gün bunlara yakîn oturup meclise da’vet olundıkda, “kimse ile ihtilâtım yokdur” diyü gelmedi. Ve, “yarın Edirne’den gideriz, birkaç gündür sizinle sohbet itdik, ni’metiniz yedik. Mükâfât lâzım geldi, her biriniz bir murâd isten, bâb-ı Hudâ meftûhdur,

istediginize vâsıl olursuz” diyicek gülüşdüler. Ahmed Paşa, “n’ola dervişim, isteyelim” dedi. İbtidâ Zübde Bey Edirne’nin kethüdâ-yerliğin istedi. Mirim Çelebi silahdârda idi, ol dahi kethüdâ-yerliğin istedi. Sinan Beyzâde Mustafa Çelebi Edirne’nin ihtisâb ağalığın istedi. Karanfil-oğlu Muradiyye tevliyetin istedi. Her birine, “Hak te’âlâ anı sana vire” diyüp Baki Paşa, “ben bir yeniçeri âdemim, du’â eyle ki Hak te’âlâ bana kırk bin flori vire” didikde, “n’ola, öyle ola” diyü du’â itdi. Ahmed Paşa’ya, “sen himmetin ‘âlî eyle, bunların gibi alçak olma” diyicek Ahmed Paşa, “sultânım her ne lâyük görürsen nutk eyle”. Derviş, “yok sen iste” dedi. Ahmed Paşa imtinâ’ idüp Derviş başın aşağı saldı ve hande-künân başın kaldırıp, “umûr-ı Devlet-i ‘Osmâniyye’nin hall ü ‘akdini sana virdiler ve ismin tuğrâ-yı pâdisâhî ola” diyicek ehl-i meclis hande eyleyüp, “seni pâdisâh eyledi” diyüp istihzâ yüzünden söz söylediler. Derviş dahi, “Feyyâz’da buhl yok, mâni’-i mu’tâ oldur, bizi bu hizmet için gönderdiler. Sizi Allah’a ismarladık” diyü kalkup Ahmed Paşa yerinden durup ardınca bir avuç akça iletirdi. Kabûl itmeyüp, “konağımızda ni’met mevcûddur” diyü çekildi gitdi. Mürûr-ı eyyâmla Baki Paşa bölüğe çıkup gâh cizyedâr ve gâh maslahat-güzâr olarak geldi çıkdı. Kendüden menkuldür, “kaçan ki kırk bin altuna mühür urdum, devletim idbâra yüz tuttu. Canpolad mâlını teftîş için Yedi Kulle’ye girdim”. Ahmed Paşa dahi İstanbul’a gelüp gâh mukâta’acı ve gâh emîn olarak İbrahim Paşa serdârlığında başdefterdâr olup sonra vezâret virildi. Tuğrâyı kendi çeküp Ahmed bin Mehemmed pâdisâh ismi kendi ismine muvâfık düşdi. On sekiz yıl müstakıl vezâretle defterdâr oldu. (Aycibin, 2007, s. 566-567)

Bu olayı nakleden kaynaklardan bir diğeri de Nâimâ’dır. *Târih*’inde bu olaya da yer veren Nâimâ, *Fezleke*’den farklı bir şeyler söylemez, hatta neredeyse aynen tekrarlar (Nâimâ, 1281, s. 71-73) Reşad Ekrem Koçu da Ekmekçizade ile ilgili bu olaydan başka olayları da nakleder (Koçu, 1958, s. 403-406). Söz konusu tarihî kaynaklar olayı Zübde Bey’den naklederler. Nâbî ise herhangi bir râvi ismi zikretmez. O, Mîrîm Çelebi, Bâkî Çelebi, Süleyman ve Ahmed Ağa adlı dört kişiden bahseder. Kaynaklar ise Zübde Bey, Bâkî Paşa, Mîrîm Çelebi ve Sinan Beyzade ve bunlar emsalî kişilerden oluşan bir meyhane meclisinden bahseder. Mekân Nâbî’de İstanbul ve Galata iken kaynaklar olayın Edirne’de geçtiğini naklederler. Nâbî bu dört kişinin ulufe almak için Edirne’den İstanbul’a yolculuk yaptıklarını anlatırken kaynaklarda herhangi bir yolculuk yer almamaktadır. Kişilerin adlarındaki farklılıkların yanında bu şahısların dervişten istedikleri şeylerde de farklılıklar görülmektedir. Ama Ahmed Ağa ve Bâkî Çelebi’nin istekleri aynı kalmıştır. Bu iki şahsiyet aynı zamanda sonraki dönemlerde devlet ricali arasına girmiş gelmiş kişiler olduğu için başlarından geçen bu olayın ayrıntılarında farklılık meydana gelmediği öngörülmüştür. Bunun yanında onların yanında bulunan diğer kişiler zaman içinde üst düzey makamlara gelmedikleri için adlarında ve talep ettikleri arzularının naklinde çeşitlilik görünmektedir. Buna göre bu kahramanların toplumun ortak belleğine uzun süre kalıcı olmadıkları için bu tür ayrıntılarda farklılıklar meydana gelmiştir. Nâbî’nin bu hikâyesi, üslup olarak klasik Türk hikâyesinin temel özelliklerini kendinde toplamıştır. Anlatıcı sözlerine bir kalıp cümlesi/beytiyle başlar:

Nây-ı makâmât-nevâz-ı kalem
Urdu bu gûne nağam-ı râza dem

Şair, kalemi, sırları açığa çıkararak nağmeleri terennüm eden bir neye benzetir. Bu başlangıç beytiyle yazar aynı zamanda bu hikâyede işlenen konunun da ipucunu vermektedir. Yazar daha sonra olayın geçtiği yeri verir, olayın kahramanlarını genel ve ortak özellikleriyle tanıtır. Daha sonra Ahmed Ağa'yı onlardan ayırır,

Ahmed Ağa cümlesinin eşeri
Rütbe ile şân ile bâlâteri

beytiyle diğerlerinden daha üstün olduğunu, olayın onun etrafında cereyan edeceğini okuruna hissettirir. Olaylar daha önce belirtildiği gibi gelişir. Derviş bu dört arkadaştan kendisine yaptıkları iyiliğin karşılığı olarak her birinden dilediklerini istemelerini söyler. Diğer üçü dünyaya ait makam ve para istedikten sonra derviş Ahmed Ağa'yı uyarır:

Ahmed Ağa olma sakın dîn-himem
Sen dahı bunlar gibi ey muhterem

Öyle murâd eyle Hudâ'dan recâ
Ola niyâz itmeğe bâri sezâ

Bundan sonraki beyitlerde de Ahmed Ağa merkezli bir anlatım söz konusudur. Diğer arkadaşları kısa sürede muratlarına ererler. Mîrîm ve Süleyman kısa sürede ve kolayca istediklerine nail olurlar. Bâkî Çelebi de kısa sürede baş defterdar olur. Ancak onun diğerlerinden bir farkı vardır. O, dervişten para istediği için serveti ne zaman kırk bin altına ulaştıysa feleğin bir sillesiyle karşılaşmış ve perişan olmuştur. Hikâye Ahmed'in Etmekçi-zâde ismiyle şöhret bulduğu ve her defasında o yolcunun yardımıyla bu makamlara geldiğini anlatmasıyla son bulur. Bu beyitle Ahmed Paşa'nın başından geçen bu ibretli olayı her fırsatta etrafındakilere naklettiğini, olayın birçok kişi tarafından bilindiği anlaşılmaktadır. Nâbî'nin hikâyesiyle tarihî kaynaklardaki uyumsuzluğun bir sebebinin de olayın birçokları tarafından bilinmesi ve nakledilirken bazı değişikliklerin ortaya çıkmasıyla izah edilebilir.

Hikâyenin olay örgüsü görüldüğü gibi kronolojik, düz bir zaman çizgisinde ele alınmıştır. Mekanlar gerçek ve günlük hayatın yaşandığı yerlerdir. Meyhane, Edirne, İstanbul, Galata dönemin sosyal hayatından izler taşımaktadır. Örneğin olayın geçtiği dönemde İstanbul ve Galata'nın farklı şehirler olarak görüldüğü, meyhanelerin ekseriyetle Galata'da bulunduğu, herhangi bir içki yasağı olmadan insanların rahatlıkla Galata'daki meyhanelere gitmesi, yaşanan gerçek hayattan kesitler olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Her iki hikâyede kullandığı vezinlerin kısa ve hareketli olması mesnevi nazım şekillerinin genel karakterine uygundur. Bu şekilde Nâbî, hikâyelerdeki olayın akışını hızlandırma ve ahengi devam ettirme amacı gütmüştür. Bu sayede okuyucu herhangi bir

aksama olmaksızın olayın akışını takip edebilmektedir. Hikâyelerde fazla tasvir unsuru kullanılmamıştır. Ancak gerekli yerlerde ve gerektiği şekilde tasvirler yer veren Nâbî bunu yaparak olayı ön planda tutmuş, vaka aracılığıyla anlatmak istediklerini doğrudan okuyucuya hissettirmeyi amaçlamıştır.

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış bu hikâyeler, yapı özellikleri bakımından değerlendirildiğinde yapılarının birbirinden farklı olduğu görülecektir. Hakîm Senâyî ile ilgili ilk hikâyede amaç öncelikle bir fayda sağlamak, okura nasihat vermektir. Dolayısıyla şair bu amacına hizmet edecek bir kurgu planlamıştır. Bu kurgu kaygısı kendini daha mesnevinin başlığına belli eder. “*Makâle der şân-ı Hakîm Senâyî*” ve “*zîkr-i menâkıb-ı Lâyhâre-i Gülhâniyyu'l-meczûb*” başlıkları, hikâyenin konusunun mutasavvıf bir büyüğün menkıbesi olduğunu belli eder. Mesneviye bir giriş kalıbıyla başlayan şair bundan sonraki beyitlerde asıl konuya girmek için bir olay anlatır. Bu olay, bir girizgah niteliğindedir ve aynı zamanda mesnevinin “sebeb-i telif”i olarak da değerlendirilebilir. Bu olayla bağlantı kuran şair sonra asıl hikâyeye geçer. Şair mesnevinin ilk 31 beytini bu giriş için kullanır, 32. beyitten itibaren de Hakîm Senâyî'nin hikâyesini anlatmaya başlar. 93. beyitte hikâye bittikten sonra şair sözü tekrar alır ve bu hikâyeden çıkarılacak dersi okuruna anlatır. Bu yönüyle hikâye aynı zamanda küçük bir nasihatname özelliği göstermektedir. Hikâyenin son bölümünde kullanılan “et, etme, eyle, eyleme” gibi emir kipindeki fiiller de bu amacı desteklemektedir. Diğer hikâyede ise doğrudan bir nasihat verme yoluna gidilmemiştir. Şair hikâyeye kalıp cümlesiyle başlar ve kahramanın kendi sözleriyle bitirir. Anlatıcının olayın akışına herhangi bir müdahalesi göze çarpmaz. Hikâyeye dolaylı olarak bir mesaj verilse bile bu, ilk bakışta fark edilmez. Kısacası Nâbî'nin anlattığı ikinci hikâyedeki öncelikli amacı bir olayı nakletmektir sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç olarak, Nâbî'nin bütün eserleri değerlendirildiğinde *Hayr-âbâd* ile bu iki hikâyenin dışında vaka merkezli ve tahkiyevî mahiyette başka bir eseri bulunmamaktadır. Divân'da yer alan bu hikâyelerden ilkinin bir özelliği de Hakîm Senâyî ile Külhânî-i Lâyhâr arasında geçen olayın Türk edebiyatında ilk olarak burada bir bütün olarak ele alınmasıdır. Ancak bu konuya da ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Ulaşabilen kaynaklardan sadece Ahmet Talat Onay'ın eserinde bu olay aktarılmıştır. Ayrıca Onay'ın bu maddeye kaynak olarak Nâbî'nin mesnevisini vermesi, bu ihtimali güçlendirmektedir. Diğer hikâye ise dönemin ileri gelen bürokratlarından birinin başından geçen bir olayın nakledilmesidir.

Bir diğer husus özellikle ikinci hikâyenin vaka takdimi, kişiler, olay kurgusu, mekân ve zaman gibi temel özellikler göz önünde bulundurulduğunda modern hikâyeye ile arasında çok ciddi farkın bulunmayışıdır. Hikâyelerdeki anlatım ve teknik, temelde modern hikâyeyeyle büyük benzerlik gösterir. Bunun yanında modern hikâyeden ayrılan ve sadece klasik hikâyede bulunan bazı özellikler bulunmaktadır. Örneğin belli bir başlangıç kalıbının hikâyenin başında yer alması, özellikle ilk hikâyede bir nasihat, bir sosyal fayda kaygısıyla okurun ders ve ibret almasının sağlanması klasik hikâyenin bu metinlerde rahatlıkla görülebilen özellikleri olarak sayılabilir. Hikâyelerde yer verilen tasvirler modern hikâyede olduğu kadar geniş yer tutmasa bile bu tasvirlerde kupkuru bir anlatım da yoktur. Tasvirlerde ölçülü davranılmış, bunlara gerektiği yerde ve gerektiği şekilde yer verilmiştir. Teknik olarak, hikâyelerde konunun işlenişi, olayın iç örgüsünün kuruluşu ve olayların birbirine bağlanışında bir tutarlılık görülmektedir. Bu

da Nâbî'nin hikâyeciliğinin şâirliği ve nâsirliği gibi sağlam bir temele sahip olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

KAYNAKLAR:

- AKSOYAK, İ. H. (2003). *Gelibolulu Mustafa Âli Tuhfetü'l-uşşâk*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.
- AYCİBİN, Z. (2007). *Kâtib Çelebi Fezleke- Tahlil ve Metin-*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- BİLKAN, A. F. (1997). *Nâbî Divânı I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BİLKAN, A. F. (2002). *Hayrî-nâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- COŞKUN, M. (2002). *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-haremeyn'i*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- İPEKTEN, H. (1990). *Nailî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, M. (2008). *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- KOÇU, R. E. (1958). İstanbul Ansiklopedisi C.I, İstanbul.
- KORTANTAMER, T. (1997). *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- KORTANTAMER, T. (1993). "Nedim'in Küçük Manzum Hikâyeleri," *Eski Türk Edebiyatı Makaleler-I*, Akçağ Yayınları, s.391-412, Ankara.
- KORTANTAMER, T. (1993). "Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler," *Eski Türk Edebiyatı Makaleler-I*, Akçağ Yayınları, s.337-390, Ankara.
- MACİT, M. (1997). *Nedim Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mehmed Süreyyâ (1996). *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- MENGİ, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Nâimâ (1281). *Târîh-i Nâimâ- Ravzatü'l-hüseyn fî Hulâsâtü Ahbârü'l-hâfıtayn*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- ONAY, A. T. (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, M. (1997). "Hadikatü'l-hakîka", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* C. 15, s. 20, İstanbul.
- PAKALIN, M.Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.

- PALA, İ. (1998). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- REDHOUSE, S. J. W. (1890). *Turkish and English Lexicon*, Constantinople.
- SAVİ, S. İ. (2009). “Senâî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* C. 36, s. 502-503, İstanbul.
- SCHIMMEL, A. (2001). *İslamın Mistik Boyutları*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- YAĞCI, Ş. (2002). “Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hikâye”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ankara, S. 141, s. 147-160.
- YALÇINKAYA, Ş. (2012). *Nâbi'nin Nâsirlîği ve Kamanîçe Fetih-nâmesi*, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.